Suriye ve Filistin Mektupları

Yusuf Akçura

Hazırlayan
İsmail Türkoğlu

ÖTÜKEN

YUSUF AKÇURA; 2 Aralık 1876'da Moskova'nın doğusundaki Ulyanovsk'ta (eski adıyla Simbir) dünyaya geldi. Kazan'a göç etmiş Kırım Türkleri'nden aristokrat bir ailenin mensubu idi. Babası çuha fabrikası sahibi fabrikatör Hasan Bey, annesi Yunusoğulları'ndan Bibi Kamer Banu Hanım idi. 2 yaşında iken babasını kaybetti ve annesi ile birlikte yedi yaşına gelmeden İstanbul'a göç ettiler. Annesi, İstanbul'da Dağıstanlı Osman Bey ile evlendi. Kuleli Askeri Lisesi'nde öğrenim gördükten sonra 1895 yılında Harbiye Mektebi'ne girdi. Okulun 2. sınıfında iken Türkçülük hareketlerine katılmaktan dolayı 45 gün ceza aldı. Erkân-ı Harbiye sınıfına ayrıldıktan sonra askeri mahkeme tarafından müebbet olarak Fizan'a sürgün edildi ve askerlikten uzaklaştırıldı. Fizan'a sürgün edilen diğer 83 kişi ile beraber 1899'da Trablusgarp'a ulaştı. Onları Fizan'a gönderecek yol parası bulunamadığından Trablusgarp'ta hapsedildiler. İttihat ve Terakki Partisi'nin girişimleri sonucu bir süre sonra şehir içinde serbest dolaşma izni aldı ve kendisine bazı resmi görevler verildi. Aynı yıl, kendisiyle birlikte sürgün edilmiş olan Ahmet Ferit Bey (Tek) ile Fransa'ya kaçtı. Paris'te üç yıl Siyasal Bilgiler Okulu'na devam etti. Türkçülük fikirleri hayatının bu döneminde olgunlaştı. Akçura, Essai sur l'histoire des institutions du Sultanat ottoman (Osmanlı Saltanatı Kurumları Tarihi Üzerine Deneme) adlı tezini vererek okuldan, üçüncülükle mezun oldu.

1903 yılında, İstanbul'a dönmesi yasak olduğu için amcasının yanına Kazan'a gitti ve dört yıl kaldı. Tarih, coğrafya ve Osmanlı Türk Edebiyatı öğretmenliği yaptı. Ahmet Rıza'nın çıkardığı *Şuray-ı Ümmet* ve *Meşveret* gazetelerinde imzasız yazıları yayımlandı. Kazan'da iken yazdığı ve onu Türk siyâsî hayatında meşhur eden *Üç Tarzı Siyaset* isimli dizi makalesi 1904 yılında Mısır'da yayımlanan "Türk" adlı gazetede çıktı. Türkçülük akımının manifestosu olarak kabul edilen bu 32 sayfalık makalesinde Akçura, Osmanlı İmparatorluğu'nun tekrar eski gücüne kavuşabilmesi için devletin resmî olarak benimseyebileceği muhtemel üç ana düşünceyi (Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük) tetkik etti. Akçura, İstanbul'a geldiği 1908'e kadar Kazan'da siyâsî ve kültürel faaliyetlerde bulundu. Türkçülük fikrini yaymak üzere "Kazan Muhbiri" adlı bir gazete çıkardı. Gaspıralı İsmail Bey, Alimerdan Bey, Abdürreşit Kadı İbrahimof gibi Türkçülerle birlikte 1905'te "Rusya Müslümanları İttifakı" adında bir parti kurdu. Kuzey

Türkleri bu parti sayesinde ilk kez Rus meclisi Duma'ya temsilci gönderdi. Akçura, seçimler bitene kadar siyâsî propaganda yapmaması için hapiste tutuldu. 1907'de bu meclisin dağıtılması, Rusya'daki kaotik ortamı daha da belirsizleştirmiş ve Türklerin faaliyetleri ciddî anlamda sekteye uğramıştır. Tutuklanmak için arandığı sırada, Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve Akçura Rusya'daki işlerini tasfiye edip 1908 Ekim'inde İstanbul'a gelmiştir.

İstanbul'a geldikten sonra Darülfünun'da ve Mülkiye Mektebi'nde tarih dersleri verdi. Bütün ısrarlara rağmen İttihat ve Terakki Partisi'ne girmedi. 25 Aralık 1908'de İstanbul'da, Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Necip Asım, Bursalı Fuat Raif, Feylesof Rıza Teyfik ve Ahmet Ferit (Tek) ile birlikte Türk Derneği'nin kurucuları arasında yer aldı. Bu derneğin kapatılmasından sonra, 18 Ağustos 1911'de *Türk Yurdu Derneği* kuruldu. Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali Bey, Doktor Akil Muhtar Bey ile birlikte Yusuf Akçura da kurucular arasında yer aldı ve derneğin yayın organı olan *Türk Yurdu* dergisini 17 yıl boyunca idare etti. Ayrıca 1912'de faaliyete başlayan *Türk Ocağı*'nın kuruluşunda da aktif rol aldı.

Yusuf Akçura, Rusya'daki Türklerin haklarını korumak için de siyâsî organizasyonlar tertipledi. "Rusya Mahkûmu Müslüman Türk-Tatarların Hukukunu Müdafaa Cemiyeti" adlı örgüt, 1916'da kuruldu. Çeşitli Avrupa ülkelerinde Rusya'daki Türklerin haklarını dile getiren konferanslar verdi. 1918 yılında Rusya'daki Türk esirleri kurtarmak için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) temsilcisi olarak Rusya'ya gitti ve bir yıl kaldı.

1919 yılında yurda döndüğünde arkadaşı Ahmet Ferit (Tek) Bey'in kurduğu siyâsî bir parti olan *Milli Türk Fırkası*'na katıldı. Aynı yılın sonunda İngilizler tarafından tutuklandı. 1920'de hapisten çıkınca Ahmet Ferit Bey'in eşi Müfide Ferit'in kız kardeşi Selma Hanım ile evlendi ve Milli Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçti. Hariciye Vekâleti'nde (Dışişleri Bakanlığı) Genel Müdür olarak görev yaptı. 1923 yılında İstanbul mebusu seçilerek meclise girdi. 1925 yılında Ankara Hukuk Mektebi'nde siyâsî tarih dersleri vermeye başladı. 1931 yılında *Türk Tarih Kurumu*'nun kuruluşunda görevlendirildi ve ertesi yıl kurumun başına getirildi. 1. Türk Tarih Kongresi'ni yönetti. 1933 Üniver-

site Reformu'ndan sonra İstanbul Üniversitesi'nde Siyâsî Tarih profesörü oldu.

Yusuf Akçura, Kars milletvekili iken 11 Mart 1935'te geçirdiği kalp krizi sonucunda İstanbul'da vefat etti; Edirnekapı Şehitliği'ne defnedildi.

Eserleri: *Ulûm ve Tarih* (Kazan 1906), *Üç Haziran Vak'a-yi Müessifesi* (Orenburg 1907), *Osmanlı Saltanatı Müessesatının Tarihine Ait Bir Tecrübe* (İstanbul 1909), *Üç Tarz-ı Siyaset* (İstanbul 1912), *Eski Şûrâ-yı Ümmette Çıkan Makalelerimden* (İstanbul 1913), *Mevkûfiyet Hatıraları* (Kazan 1907, İstanbul 1914), *Rusya'daki Türk-Tatar Müslümanların Şimdiki Vaziyetleri ve Emelleri* (İstanbul 1914), *Şark Meselesine Ait Tarihî Notlar* (İstanbul 1920), *Muasır Avrupa'da Siyâsî ve İçtimaî Fikirler ve Fikir Cereyanları* (İstanbul 1923), *Siyaset ve İktisat* (İstanbul 1924), *Tarih-i Siyâsî Dersleri I-IV* (İstanbul 1927-1935), *Türk Yılı* (İstanbul 1928), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri* (İstanbul 1940), *Tâ Kendim -Yahut Defter-i A'mâlim-* (İstanbul 1944).

İçindekiler

Önsöz 11
"Suriye'den I", *Vakit*, sayı 1180, 20 Nisan 1913 17
"Suriye'den II", *Vakit*, sayı 1183, 24 Nisan 1913 21
"Suriye'den III", *Vakit*, sayı 1187, 28 Nisan 1913 28
"Suriye'den IV", *Vakit*, sayı 1194, 7 Mayıs 1913 37
"Suriye'den V", *Vakit*, sayı 1196, 9 Mayıs 1913 43
"Suriye'den VI", *Vakit*, sayı 1197, 11 Mayıs 1913 50
"Suriye'den VII", *Vakit*, sayı 1198, 12 Mayıs 1913 59
"Suriye'den V", *Vakit*, sayı 1221, 11 Haziran 1913 65
"Suriye'den VIII", *Vakit*, sayı 1222, 12 Haziran 1913 72
"Suriye'den IX", *Vakit*, sayı 1227, 18 Haziran 1913 77
"Suriye'den X", *Vakit*, sayı 1228, 18 Haziran 1913 83
"Filistin'den I", *Vakit*, sayı 1229, 20 Haziran 1913 89
"Filistin'den II", *Vakit*, sayı 1231, 22 Haziran 1913 98
"Filistin'den III", *Vakit* 1235, 27 Haziran 1913 109
"Filistin'den III", *Vakit* 1236, 28 Haziran 1913 116
"Filistin'den IV", *Vakit* 1242, 6 Temmuz 1913 126
"Filistin'den V", *Vakit* 1247, 12 Temmuz 1913 131
"Filistin'den V", *Vakit* 1248, 13 Temmuz 1913 136
"Filistin'den VI", *Vakit* 1251, 17 Temmuz 1913 140
"Filistin'den VI", *Vakit* 1252, 18 Temmuz 1913 146
"Filistin'den VII", *Vakit* 1270, 9 Ağustos 1913 151
"Filistin'den V", *Vakit* 1271, 10 Ağustos 1913 157

"Kudüs-i Şerif", *Vakit*, sayı 1306, 26 Eylül 1913 162
"Kudüs-i Şerif I", *Vakit* 1307, 27 Eylül 1913 167
"Kudüs-i Şerif II", *Vakit* 1313, 5 Ekim 1913 174
"Kudüs-i Şerif", *Vakit* 1314, 6 Ekim 1913 180
"Kudüs-i Şerif", *Vakit*, sayı 1318, 11 Ekim 1913 184
"Kudüs-i Şerif", *Vakit*, sayı 1319, 12 Ekim 1913 188
"Kudüs-i Şerif IV", *Vakit*, sayı 1322, 16 Ekim 1913 196
"Kudüs-i Şerif IV", *Vakit*, sayı 1323, 17 Ekim 1913 202

Önsöz

Yusuf Akçura ülkemizde belki de hakkında en az araştırma yapılan aydınlardan biridir. Şimdiye kadar onun hakkında yazılanların bibliyografyası bir sayfayı geçmez ve çoğu da birbirinin tekrarıdır. Solcular milliyetçi olduğu için, sağcılar sebepsiz yere sevmez, İslamcılar hiç hazzetmez ve Niyazi Berkes'in tabiriyle unutulur gider. Akçura hakkında ilk biyografi 1944'te Muharrem Feyzi Togay tarafından yazılmıştır. Bu biyografinin en ilgi çekici yanı, Akçura'nın 1897'de İstanbul'da Taşkışla'da tutuklu bulunduğu sırada kaleme aldığı çocukluk yıllarına ait hatıralarına yer verilmiş olmasıdır. Akçura hakkında hazırlanmış ilk biyografi olması ve onun çocukluğuna ilişkin bilgiler vermesi bakımından büyük önem taşımaktadır.[1] Bu çalışmadan sonra adeta uzun bir süre unutulan Akçura'yı yeniden keşfeden Fransız Türkolog François Georgion olmuştur. Akçura hakkında hazırladığı doktora tezi daha sonra kitap olarak da basılan François Georgion'un bu çalışması hâlâ geçilememiş olmakla birlikte bir hayli eksiği vardır.[2] Akçura'nın Trablusgarp, Paris, Kazan, Bahçesaray, İstanbul, Ankara yılları çok yavan ve eksiktir. Akçura'nın vefatının 50. yılı münasebetiyle 1985'te Türk Kültürünü

---

[1] Muharrem F. Togay, *Yusuf Akçura'nın Hayatı*, İstanbul 1944.

[2] François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)* Çev. Alev Er, 2. bsk., İstanbul 1996.

Araştırma Enstitüsü tarafından düzenlenen sempozyuma sunulan bildirilerin basıldığı kitaptaki en ilgi çekici makale, Akçura'nın sevgili arkadaşı Ahmed Ferit Tek ve baldızının kızı olan Emel Esin tarafından yazılmıştır.[3] Akçura'nın hemşehrisi Ahmet Temir'in biyografisinde de François Georgion'un eserinde bahsedilen eksiklikler devam etmiştir. Ahmet Temir'in eseri François Georgion'un biyografisinin üstüne bir şey koyamamıştır.[4] Ayrıca Akçura üzerine Türkiye'de ve Avrupa ülkelerinde yapılan tezler de birbirinin tekrarı olmaktan öteye gidemeyen çalışmalardır. İlginç olan ise Tataristan'da onun hakkında elle tutulur bir çalışma yapılmamış olmasıdır.[5] Ancak şunu da belirtmek gerekir ki her konuda yazmaya gayret eden Akçura, çocukluk yıllarını kaleme aldığı *Defter-i Amalım* ve 1928'de çıkan *Türk Yılı* almanağının dışında kendisinden pek bahsetmemiştir ve bu sebeple onun hayat hikâyesine yeni bilgiler ilave etmek biraz meşakkatlidir. Onun hakkında ancak arşiv, gazete ve makalelerinden ya da arkadaşlarının onun hakkında yazdıklarından bilgi toplamak mümkündür. Kuşkusuz en doğru bilgileri edinebileceğimiz arşivi kayıptır. Adnan Menderes döneminde başbakan yardımcılığı yapmış olan Samet Ağaoğlu, Akçura'nın Keçiören'deki çiftlik evinden kendi elleri ile topladığı, sandıklara doldurduğu kitaplarını ve arşivini Türk Tarih Kurumu'nun ya da Milli Eğitim Bakanlığı'nın bilinmez bir deposuna göndermiştir ve 80 yıldır bu deponun nerede ol-

---

[3] Emel Esin, "Akçuraoğlu Yusuf Bey'e dair hatıralar", *Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu Tebliğleri*, Ankara 1987, s. 36-37.

[4] Ahmet Temir, *Yusuf Akçura*, 2. bsk., Ankara 1997.

[5] Mesut Gaynetdinov, Akçura'nın Kazan ve Türk matbuatında çıkan makalelerinin bir bölümünü neşretmiştir: Yusuf Akçura, *Saylanma Eserler*, Kazan 2011. Ancak bu eseri dikkatli okumak gerekir, Gaynetdinov okuyamadığı yerleri atlamış ya da kendine göre ilaveler yapmıştır, metinde geçen özel isimlerin bir kısmı yanlış okunmuştur.

duğu bilinmemektedir.[6] Devlete emanet edilen kitaplar ve arşiv kayıptır. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nün kurulmasından bir müddet sonra Akçura'yı tanıyanlara hazırlatılan bir almanak da nedense basılmadan kalmıştır.

Yusuf Akçura 1897'de Sultan II. Abdülhamid'e karşı suikast hazırlığında bulunduğu gerekçesiyle önce idama mahkûm edilmiş, daha sonra bu mahkûmiyet ömür boyu Fizan'a sürgün cezasına çevrilmiştir. Şeref vapuruyla Fizan'a gönderilen Akçura ve arkadaşları ödenek yokluğundan Trablusgarp'tan öteye gidememişlerdir. Bir müddet sonra da Trablusgarp'ta ikamet etmeleri şartıyla mahkûmiyetleri sona ermiştir. Trablusgarp'tan kaçarak 1899'da Paris'e giden Akçura, burada Siyasal Bilimler Fakültesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul'a dönemediğinden baba yurduna yani Simbir'e[7] gitmiş, Rusya'da 1905'te meydana gelen ihtilâl onu Kazan'a sürüklemiştir. Siyasetle yeni tanışacak olan soydaşlarını Rus parlamentosu Duma'ya hazırlamak için gayret sarf etmiş, kendisi de vekil olmak için aday olmuştur. Ancak Akçura'nın Duma'ya girmesinden korkan Rus idarecileri seçimlere 45 gün kala onu tutuklayarak vekil olmasını engellemişler, seçimlerden sonra ise serbest bırakmışlardır. II. Meşrutiyet'in ilanına kadar İstanbul'a dönemeyen Akçura, Simbir, Kazan, Moskova, Petersburg ve Bahçesaray gibi değişik şehirlerde yaşayarak soydaşları için siyasî ve kültürel faaliyetlerde bulunmuştur. Bir müddet Kazan'ın meşhur ceditci medreselerinden Barudî medresesinde tarih ve Osmanlı edebiyatı dersleri verdiği gibi arkadaşlarıyla *Kazan Muhbiri* isimli bir gazete de çıkarmıştır. Bazı küçük risalelerini bu dönemde hazırlamıştır ve yine bu dönemde *Ka-*

---

[6] Samet Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, İstanbul 1998, s. 90.

[7] Şimdiki adı Ulyanovsk'tur, Kazan'a 226 km uzaklıktadır, Yusuf Akçura'nın babasının köyü olan Zöyebaş (şimdiki adı Starotimoşkino) ise Ulyanovsk'a 105 km uzaklıktadır.

zan Muhbiri, *Ahbar*, *Vakit*, *Tercüman* gazetelerinde ve *Şura* dergisinde çok sayıda makalesi neşredilmiştir. Ancak bu dergi ve gazetelerin nüshaları ülkemizdeki kütüphanelerde bulunmadığından, Akçura'nın bu makaleleri şimdiye kadar araştırmacılar tarafından görülememiş ve dolayısıyla da onun hakkında hazırlanan biyografilerde 1904-1908 yılları arasındaki siyasî ve kültürel hayatı hakkında yeterli bilgi verilememiştir.

Akçura II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a gelerek Türk Derneği ve Türk Ocağı'nın kurulmasına katkıda bulunmuş, 1912'de de *Türk Yurdu* dergisini çıkarmaya başlamıştır. 1913'te Suriye, Filistin bölgelerini gezdikten sonra Hicaz'a giderek hacı olmuştur. Akçura'nın 1913'te çıktığı Hicaz yolculuğundan Orenburg'da çıkmakta olan *Vakit* gazetesine gönderdiği mektuplar, Nisan ve Ekim ayları arasındaki çeşitli sayılarda neşredilmiştir. Şimdiye kadar Akçura üzerine yazılan eserlerde bu makalelerden hiç bahis yoktur. Elinizdeki eserde bulunan makaleler ülkemizde ancak çok sınırlı sayıda kişi tarafından görülmüştür. Bu makalelerin Latin harflerine aktarılmasına 7-8 yıl önce başlanılmış ancak çeşitli sebeplerden ötürü neşri gecikmiştir.[8]

Akçura'nın mektuplarında görüleceği üzere 1913'te Suriye, Lübnan ve Filistin, bölgeye oldukça uzak Rusya, Fransa, Almanya, İngiltere, Amerika gibi ülkelerin yoğun siyasî ve kültürel faaliyet alanı içindeymiş. Aradan yüz yıl geçmesine rağmen günümüzde değişen tek şey, kültürün

[8] Latin harflerine aktarmadan ziyade çeviri de denilebilir, çünkü sadece Latin harflerine aktarılsaydı Tatarca bilmeyen kişilerin metinleri tam olarak anlaması mümkün olamayacaktı. Metinler genel olarak Tatarca yazılmış olmakla birlikte zaman zaman eski Türkçe, Rusça, Fransızca ve Arapça cümle ve ibarelere de yer verilmiştir. Metinlerin orijinalleri bozulmadan Latin harflerine aktarılmaya çalışıldı ve tercüme edildi denilebilir. Yanında (Y.A.) ibaresi ulunmayan dipnotlar tarafımızdan ilave edilmiştir.

bir kenara bırakılarak yine aynı devletlerin siyasî faaliyetlerinin yoğun olarak yaşanmasıdır. İşin garip tarafı o dönemde Osmanlı Devleti'ni bölgede ıslahat yapmamakla suçlayan bu devletler, günümüzde de Türkiye Cumhuriyeti'ne başka ithamlar yöneltmektedirler. Demek ki batılı ya da kuzeyli devletlerin Suriye politikalarında yüz yıldır değişen fazla bir şey yok. Yüz yıl önce mektep, üniversite, tekke, kilise, koloni gibi ayrıcalıklarla bölgeye yerleşenler günümüzde de askerî üs, imtiyazlı bölgeler peşindeler. Belki bu makaleleri okurken coğrafyayı vatan yapamamamızın ıstırabını yaşayacak, binlerce şehit verilerek kazanılan toprakların yine binlerce şehit verilerek, bir oldu bittiyle elimizden alınmasının alt yapısının nasıl oluşturulduğunun birkaç yıl önceki halini göreceksiniz. Yüzyıldır hâlâ gündemde olan bir bölgenin 1913'teki fotoğrafına dikkatli bakmak lâzım, belki coğrafyayı vatan yapmanın anahtarı saklıdır. Demek ki ibret alınmamış ve tarih yeniden tekerrür ediyor!

Bu makalelerin toplanması için Türk Tarih Kurumu'na bir proje sunan ve beni bu projede görevlendiren Prof. Dr. Nadir Devlet'e, Rusya'ya yaptığım seyahatin masraflarını karşılayan Türk Tarih Kurumu yetkililerine çok teşekkür ediyorum. Onların desteği olmasaydı bu makaleler uzun süre daha neşredilmeden kalacaktı. Dr. Cezmi Bayram ve Ötüken Neşriyat'tan Kadir Yılmaz uzun bir süredir makaleleri baskıya hazırlamam hususunda beni sıkıştırıyorlardı. Onların sıkıştırmaları işe yaradı ve nihayet uzun süredir beklemekte olan bu ilk cilt neşredildi. Diğer ciltler de sanırım kısa sürede hazır olacak.

İsmail Türkoğlu

"Suriye'den I", *Vakit*, sayı 1180, 20 Nisan 1913, s. 2.

Ben artık *Vakit* okuyucularına mektup yazmaya da utanmaya başladım: Bilmem neden, mektuplarımın çoğu ulaşmıyor! Bu defa kâğıt ve kalemi elime alınca üç defa "Bismillah" dedim, seyahatim mukaddes yerlere olacak; inşallah, bu mektuplar başta ya da yarıda kesilip kalmaz.

Bu yaz başında seyahat piyangom Suriye ve Filistin'e çıktı; piyango desem de tamamen sebepsiz değil, Suriye ve Filistin dünyanın en yaşlı ve ilginç yerlerinden birisi. Bundan üç, dört bin yıl evvel çok medenî kişilerin, hükûmetlerin varlığı malum. Daha geçen gün 3200 yıllık bir firavun sureti ve yazısı karşısında hayran hayran beş dakika vakit geçirdim. Bizim Rusya, Kazan falan bu yerlerle mukayese edildiğinde üç aylık bebek kadar. İlginçliği, şimdiki medenî dünyanın hemen bütün dinleri bu yerlerde doğmuş. Mûsevîlik, Hristiyanlık, Muhammedîlik, hepsi hurma, deve gibi Filistin, Suriye, Arabistan mahsulü; bugün de bu dinlerin hepsinin mutekidleri burada mevcutlar. Bu ülkenin toprakları çok bereketli: Ağaçlar, otlar kuvvetli büyüyorlar, dallanıyorlar, insanlar da böyle, çok çabuk çoğalıyorlar, onlar da dallanıp budaklanıyorlar. Dinler de burada bir türlü kalmamış, dallanıp budaklanmışlar. Nasranîyet'in [Hristiyanlığın] bilmem kaç türlüsü var. Müslümanlar da bizim bildiğimiz yalnızca dört mezhebe değil, dört mezhebin üstüne, Şiîlik ve Şiîlerin İsmailiye

gibi şubelerine ayrılmışlar. Kendi kendilerini muvahhidîn diye adlandıran Dürzîler yine bunlardan başkadır. Halkın çoğu "Sâmî-semit" olarak adlandırılan ırktan olsa da, din, mezhep ve siyasî ayrılıklar ile birbirlerinden çok uzaklaşmışlar. Yerli ayrılıklar yetmezmiş gibi son zamanlarda Avrupa'nın türlü din ve milletleri de gelip karışmışlar... Az çok tarih okuyan, siyasî ve içtimaî meselelere kulak veren bir kişiye, bu gibi eski ve türlü ananeler, dinler ve hâlâ yaşayan türlü siyasî ceryanların mücadele etmekte olduğu bir yerde dolaşmak ilginç ve gönüllü görünmektedir.

Bundan başka ayrıca, Osmanlı Türkleri Rumeli'nde sıkıştırıldıktan sonra, Suriye'de siyasî hareketler şiddetlendi; Arnavutlar gibi, Suriyeli Araplar da İstanbul hükûmetini pek çok şeyler isteyip sıkıştırıyorlar. Biliyorsunuz, gazete muhbirleri ile mikropların tabiatı birdir: Nerede hastalık olsa, şu tarafa toplanıyorlar, yürüyorlar, iki-üç yılda bir uyanmakta olan gazete muhbirliği hevesim beni üç yıl önce Arnavutluk'a uzatmıştı, bu yılda Suriye'ye çekti.

Arnavutluk'ta gördüklerimi yazmadığıma hâlâ öfkeleniyorum, yazılıp çıktığı takdirde kızanlar, sövenler, muhakkak olurdu; lâkin sonunda Trablusgarp hakkında yazdıklarım için söylendiği gibi "E, doğru görmüşsün!" diyenler de belki bulunurdu. Hıncımı şimdi Suriye'den alacağım...

İstanbul'dan Suriye'ye Fransız, Rus, Avusturya ve "Hidiviyye" isimli İngiliz şirketinin gemileri gidiyor. Bir başka türlü söylemek gerekirse bu çok mühim vilayeti payitahta bağlayan İstanbul postasını ve binaenalyh hükûmetin emirlerini bu vilayetlere getirenler ecnebilerdir. İtalyan ve Balkan savaşlarından evvel, iki üç ayda bir Türk gemisi de buraya gelip gidiyormuş; şimdi artık o da yok. Ben Fransız gemisiyle geldim. Fransızlar, Suriye'de Türkiye'nin varisi olmaya yüzyıldan beri hazırlanıyorlar. Fransız gemileri, her onbeş günde bir defa, İstanbul'dan Beyrut'a geliyor,

buradan da Suriye sahilindeki çeşitli şehirlere uğruyor, bahriye ıstılahatı ile söylemek gerekirse kabotaj yapıyor. Ondan sonra dönüp Fransa'ya gidiyor. Halkın gözüne büyük ve güzel görünsün diye, Fransızlar büyük üç bacalı, iki direkli gemiler gönderiyorlar. Hem halka bununla tesir ediyorlar. Bu gemiler uzaktan böyle güzel görünseler de, kendileri eski, okyanuslarda dolaşıp yaşlanmış gemiler. Kamaralar pis, yemekleri orta, çoğunlukla yolcular şark halkı olduğundan bu hususları görüp tenkit edemez diye düşünüyorlardır herhâlde. Diğer taraftan şarklıların yaşadığı yeri temiz tutmak da, doğrusunu söylemek gerekirse çok çetin iş. Söylene söylene masal hâlini almış Müslümanların "su dökme" meselesini bu defa kendi gözümle gördüm. Bizim kamarada benden başka orta dereceli bir Osmanlı memuru ve beş-altı yaşlık kızı vardı. Bunlar bir sepet yiyecek-içecekle birlikte büyük bir çömlekte İstanbul suyu alıp gelmişler. Deniz tutmasın diye de her gün sabahtan akşama kadar sarmısaklı et ve onun üstüne portakal yiyorlar; dar kamaranın içi sarmısak kokusuyla, lavabo da portakal kabuklarıyla doluyor. Günlerden bir gün gemiyi dalgalar şiddetli sallayınca su dolu çömlek devrildi ve parçalandı, bütün kamaranın içi su doldu. Benim kitapla dolu bavulum ıslandı. Duramadım, zili çalarak hizmetçiyi çağırdım. Gelen Fransız hademe ikimize de kızmaya başladı: "Neden pencereyi açık bırakıyorsunuz, deniz suyuyla kamarayı dolduruyorsunuz, ben pencereyi kapatmıştım!" dedi.

Yoldaşım Fransızca bilmiyor, ayrıca Fransıza cevap vermek de gereksiz. Başımızı eğip hademeyi dinledik. Lâkin kamara temizlendikten sonra kendimi tutamayıp yoldaşıma:

- Efendim, neden biz bu kadar kendimize, milletimize hakaret ettiriyoruz, sebepleri kendi elimizle hazırlamaktan zevk alıyoruz. İşte bu sular çok güzel, ayrıca gemide

de arıtılmış su var, niye bu üç pudluk[1] suya ihtiyaç duydunuz? İyi ki Fransız gelip lavaboyu niye portakal kabukları ile dolduruyorsunuz diye kızmıyor, ayrıca ben geceleri sarmısak kokusundan uyuyamadığımı şikâyet de etmiyorum. Bu kamara sadece sizin değil biliyor musunuz? İşte hademe ne söyledi işittiniz mi, sizin medeniyetiniz niye aşağı! Anlayana bu söz az değil...

Ben çok sinirlendiğimden biraz fazla konuştum, memur efendi "Hakkınız var, hakkınız var," diyerek sözü kısa kestirmeyi çok istedi, ama ben söyleyeceğimi söylemeden bırakmadım; söyleyecekelerimi bitirdikten sonra yürümek için güverteye çıktım. Gece geç saatte döndüğümde, memur efendi yavaş yavaş yine sarmısaklı sucuk yiyip oturuyordu, küçük kızı da avuçları portakal kabukları dolu bir halde lavaboya doğru gidiyordu...

Beyrut

[1] Yaklaşık 16 kiloluk Rus ağırlık ölçüsü.